ROLUL ȘTIINȚEI DREPTULUI INTERNAȚIONAL PUBLIC ÎN REFORMAREA INSTITUȚIEI JURIDICE INTERRAMURALE NEUTRALITATEA PERMANENTĂ A STATULUI

Olga DORUL,
doctor în drept, conferențiar universitar,
Institutul de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei
dorulolga@yahoo.com

Rezumat: *Fiind consacrată, deşi într-o formă incipientă, în lucrarea lui Hugo Groțius „De jure belli ac pacis” din anul 1625, instituția neutralității statelor a evoluat considerabil până în zilele noastre. În doctrina occidentală apar tot mai mulți autori care afirmă că neutralitatea nu mai este instituție, ci ramură de drept internațional public. Evident, asemenea afirmații le calificăm ca fiind pripite, or, această categorie juridică nu beneficiază de toate trăsăturile unei ramuri de drept. Totodată, conținutul complex al neutralității ne permite să afirmăm că astăzi neutralitatea permanentă a statelor este o instituție interramurală, fiind comună dreptului internațional public, precum și dreptului constituțional.*

În pofida faptului că astăzi suntem martorii unui număr impunător de conflicte armate cu sau fără caracter internațional, fapt care readuce în atenția societății internaționale rațiunea și beneficiile statutului de neutralitate, actorii de drept internațional, dar și savanții, instituțiile de cercetare nu-i acordă atenția cuvenită, aceasta justificându-se în mare parte prin numărul nesemnificativ al statelor care au adoptat statutul de neutralitate permanentă.

Estimăm util să semnalăm necesitatea investigațiilor științifice a conceptului de neutralitate, or, reglementarea neutralităţii în timp de război (prin cele două convenții de la Haga din anul 1907) este, în prezent, depăşită. Contextul globalizării vieții internaționale, configurația actuală a sistemului internațional, precum și provocările la pacea și securitatea internațională necesită un cadru juridic adecvat inclusiv în materia neutralității statelor.

Cuvinte cheie: *neutralitate, neutralitate permanentă, statut juridic, securitate internațională, doctrina dreptului internațional public.*

Résumé : *Etant consacré, d’une façon incomplète par Hugo Grotius dans son œuvre la plus célèbre „De jure belli ac pacis” de 1625, l’institution de la neutralité des états a évolué considérablement jusqu’à nos jours. Dans la doctrine occidentale apparaissent beaucoup d’auteurs qui affirment que la neutralité n’est plus une institution, mais est devenu déjà une branche du droit international public. Evidemment, telles affirmations sont qualifiées comme précipites, or, ce concept juridique ne bénéficie pas des traites caractéristiques pour une branche de*

droit. Néanmoins, le contenu complexe de la neutralité nous permet d'affirmer qu'aujourd'hui la neutralité permanente des états est une institution commune pur plusieurs branches du droit et surtout pour le droit international public et le droit constitutionnel.

Néanmoins le fait qu'aujourd'hui nous sommes des témoins d'un nombre considérable des conflits armés, ce qui amène dans l'attention de la société internationale la ration et les bénéfices du statut de neutralité, les acteurs du droit international et les doctrinaires, les institutions de recherche n'octroient pas l'attention nécessaire, ceci étant justifié par le nombre insignifiant des états qui ont adopté le statut de neutralité permanente.

On considère utile de signaler la nécessité des investigations scientifiques du concept de neutralité, or, la règlementation de la neutralité dans le temps de guerre (par les conventions de la Haye de 1907) est dépassé dans nos jours. Le contexte de la globalisation de la vie internationale, la configuration actuelle du système international, ainsi que les provocations à la paix et la sécurité internationale nécessitent un cadre juridique adéquat y inclus dans la matière de la neutralité des états.

Mots-clés : *neutralité, neutralité permanente, statut juridique, sécurité internationale, doctrine du droit international public*

În literatura de specialitate, instituţia neutralităţii este examinată tradiţional la capitolul „Subiectele dreptului internaţional public”, cum sunt manualele de drept internaţional public ale lui O. Balan şi E. Serbenco, I. Diaconu, D. Popescu, A. Năstase şi F. Coman, A. Preda-Mătăsaru, autorii considerând-o drept statut juridic care implică obligaţii specifice pentru state - subiectele primare a dreptului internaţional public. Un alt grup de autori examinează instituţia neutralităţii la capitolul drept internaţional umanitar, cum ar fi manualele de drept internaţional public, aparţinînd autorilor: L. Takacs şi M. Niciu, Iu. Kolosov, K. Becheaşev, P. Biriucov ș.a, opţiunea fiind fundamentată, în opinia noastră, pe ideea expusă în nenumărate rînduri în literatura de specialitate precum că neutralitatea este o stare intermediară între război şi pace. În acest context, estimăm util să invocăm studiul pertinent realizat de către profesorul N. Osmochescu „*Neutralitatea permanentă – instituţie de drept constituţional şi de drept internaţional public*”, care susţine, după cum rezultă şi din denumirea articolului, că instituţia neutralităţii este formă comună a ambelor sisteme de drept – drept constituţional (intern) şi drept internaţional public. [1, p. 2]

În marea lor majoritate lucrările ştiinţifice în materia neutralităţii au fost elaborate în secolul trecut. Monografiile „*Нейтралитет и неприсоединение*” (1965) aparţinînd autorului rus B. Ganiuşchin, „*Neutrality and international sanctions. Sweden, Switzerland and collective security*” (1989) de John F. L. Ross,

„*Neutrality and small states*” (1990) de Efraim Karch nu reflectă aspectele neutralităţii din zilele noastre.

Necesitatea investigaţiilor doctrinare în materia neutralităţii, rezidă şi în faptul, că astăzi în doctrină nu se reuşeşte a fi definită exhaustiv noţiunea de neutralitate. Astfel doctrinarii încearcă să degajeze anumite principii sau norme interpretînd tratatele care constituie sursa principală a istoriei raporturilor juridice interstatale. Ei insistă asupra unui element anumit, plasându-se fie de partea neutrului, fie de partea beligerantului. Studiază efectele neutralităţii unui stat în raport cu un individ sau cu un grup. Ei demonstrează aspectele pur militare ale neutralităţii sau repercursiunile sale economice. Se situiază, în general, într-un loc determinat în spaţiu şi într-un moment precis în timp. Sunt în capacitatea de a uni într-un singur „fluviu” diversele curente, deoarece nu sînt în faţa unei noţiuni pur juridice. [2, p. 11]

În acest context, considerăm că astăzi este absolut necesar un studiu al instituţiei neutralităţii permanente, care va culmina cu codificarea materiei. Necătînd la faptul că conceptul de neutralitate permanentă există deja aproximativ două secole, în doctrina dreptului internaţional continuă disputele cu privire la natura juridică şi conţinutul acestui statut precum şi referitor la drepturile şi obligaţiile ce decurg din statutul de neutralitate permanentă. Considerăm oportun să fie dezvoltate investigaţiile doctrinare în materia statutului juridic de neutralitate permanentă, deoarece la moment nu există un tratat internaţional care ar codifica instituţia respectivă. Or, în ultimul timp suntem martorii unor evoluţii şi schimbări dramatice care într-o oarecare măsură periclitează securitatea internaţională şi anume multiplicarea conflictelor armate, atingerile aduse mediului înconjurător, terorismul etc. Răspunsul la aceste ameninţări este posibil doar prin cooperarea internaţională. Iar statutul de neutralitate permanentă ne oferă acel mijloc specific de menţinere a securităţii internaţionale.

Doctrinarii contemporani consideră că politica de neutralitate reprezintă un factor esenţial în lupta pentru pace şi suveranitatea naţională.[3, p.17] Aceasta este redefinită periodic în dependenţă de contextul politic şi în materie de securitate. Definind aceste două concepte, nu putem omite corelaţia strînsă care a existat de la origini între ele, şi anume, instituţia neutralităţii a fost conturat prin experienţă şi chiar dacă evoluţia a determinat modificarea sa în mai multe ori, anume demersurile politicii de neutralitate au inclus în sine noile reguli.[4, p. 552] Această interdependenţă se vede şi din conţinutul Mesajului Consiliului federal al Elveţiei în atenţia Adunării federale referitor la aderarea Elveţiei la Societatea Naţiunilor din 4 august 1919: „*Politica de neutralitate desemnează atitudinea unui stat neutru în afacerile care nu sunt reglementate de dreptul neutralităţii, însă asupra căror neutralitatea exercită o influenţă indirectă*.” [5, p. 14]

Cert este faptul că astăzi, neutralitatea a devenit un concept preponderent politic, ce provoacă efecte juridice atât în timp de pace, când se pretinde că toate

părţile aflate în conflict vor fi tratate imparţial, cât şi în timp de război. Neutralitatea este pe cale să devină, dacă nu a devenit deja, o atitudine facultativă pe care statele terţe şi-o rezervă pentru a o adopta în funcţie de împrejurări şi independent de calitatea formală a conflictului.

Putem susţine că reglementarea neutralităţii în timp de război este, în prezent, depăşită. Convenţiile de la Haga exprimau voinţa anumitor state, în special din Europa, şi au fost adoptate în condiţiile cînd dreptul internaţional recunoştea războiul ca un drept fundamental al statelor şi ca un mijloc de soluţionare a diferendelor internaţionale. [6, p. 302] Suplimentar, reglementarea detaliată din anul 1907 se datorează intervenţiei marilor puteri navale care subit le-au simţit necesitatea, deoarece pentru prima dată ele fusese neutre într-un război maritim, războiul ruso-japonez din anul 1904-1905. Din acel moment dreptul neutralităţii a evoluat profund. Pe de o parte, caracterul total şi în special aspectele economice ale războaielor moderne au condus spre o „fărâmiţare” ale drepturilor neutrilor. Pe de altă parte au apărut situaţiile intermediare între neutralitate şi beligeranţă; fiind desemnate prin expresia neutralitate diferenţiată în calitate de antonim al neutralităţii integrale clasice. Diferenţiată sau integrală, această neutralitate ocazională, pe timpul unui conflict şi voluntară este totalmente diferită de neutralitatea permanentă, care este o obligaţie juridică. [7, p. 941-942]

Autorii, dezvoltând, în special, conținutul neutralității permanente pornesc de la teze consacrate în doctrina dreptului internațional public, demonstrate de practicile seculare a statelor. Astfel***, instituția neutralității*** reprezintă ansamblul regulilor de drept internaţional public pe care statele neutre şi statele beligerante sînt obligate să le respecte în cazul conflictelor armate internaţionale sau conflictelor armate interne internaţionalizate. Aceasta ar presupune faptul că statele neutre trebuie să rămînă în umbra conflictului şi să aibă obligaţia de imparţialitate şi abţinere. În practică, aceste reguli nu limitează decît foarte puţin libertatea de acţiune a statelor neutre. Putem evidenţia următoarele trăsături ale instituţiei neutralităţii:

Originea neutralităţii este în mare parte cutumiară, însă există cîteva convenţii care consacră această instituţie juridică. Astfel, Convenţiile de la Haga din anul 1907 cu privire la drepturile şi obligaţiile statelor neutre pe timp de război terestru şi maritim reprezintă izvoarele dreptului internaţional al neutralităţii.

Această instituţie este aplicabilă doar conflictelor armate interstatale. Ea nu este aplicabilă, cu anumite rezerve, conflictelor armate fără caracter internațional.

Statutul de neutralitate nu contravine măsurilor de constrângere pe care poate să le aplice Organizaţia Naţiunilor Unite faţă de un stat care a încălcat dreptul internațional.

Stabilind fundamentul conceptului de neutralitate a statelor, savanții propun propriile ”formule” ale neutralității. Din păcate, astăzi interpretând conținutul

statutului de neutralitate juriştii şi liderii politici ajungând pînă la afirmaţii radicale, uneori absurde.

În această ordine de idei, la 11 septembrie 1931, M. de Madariaga a declarat de la tribuna Adunării Societăţii Naţiunilor: „*Nu mai există neutralitate*”. Afirmaţie prematură. Vom vedea, pe parcursul studiului că aceasta nu corespunde realităţii. Indubitabil, neutralitatea a cunoscut urcuşuri şi coborîri. După Primul Război Mondial, odată cu crearea Societăţii Naţiunilor, s-a simţit un declin al neutralităţii. Aceasta se explică prin faptul că în general neutralitatea şi solidaritatea sînt două concepte dificil de conciliat, şi cu atît mai mult, în particular, statutul de neutralitate şi mecanismele de securitate colectivă sînt concepte radical opuse în teoria pură a dreptului internaţional.

Ţinem să amintim că de-a lungul istoriei civilizaţiei umane, neutralitatea pronunţată de nenumărate ori cu ocazia diferitor evenimente de către politicieni şi jurişti şi calificată deseori ca fiind “criminală” sau “imorală”, apogeul acestei atitudini negative fiind marcat de cuvintele lui Napoleon al III-lea, care numea neutralitatea: „*un lucru excelent ... pe timp de pace*”, [8, p. 41] precum şi necătînd la faptul că statutul de neutralitate era condamnat sau, cel puţin, neluat în consideraţie, această instituţie a dreptului internaţional a demonstrat o abilitate remarcabilă de supravеţuire în cadrul relaţiilor internaţionale. În acest context, respingem categoric tentativele de aplicare a maximei lui Loysel, ale unor autori care tratează neutralitatea: „*Qui ne peut et n’empêche pèche*” [9, p. 39] (trad. Cine nu poate şi nu împiedică, constribuie.), ca fiind complet nefondate, fapt care ce va fi demonstrat pînă la finele acestui studiu.

Ab initio neutralitatea se manifesta exclusiv prin neparticiparea statelor la conflictele armate în desfăşurare. Anume din acest motiv pînă nu demult în doctrina dreptului internaţional erau studiate şi elaborate în esenţă problemele neutralităţii în timpul războiului. Astăzi, însă, conţinutul neutralităţii a evoluat şi a completat esenţial concepţia neutralităţii, care produce efecte şi pe timp de pace, presupunînd deja acţiuni active ale statelor neutre în lupta pentru menţinerea păcii. Aceasta însă nu se limitează doar la neparticiparea în blocurile militare. Anume din aceste considerente, statutul de neutralitate se atribuie la categoria de principii care au dobîndit un caracter pozitiv, alături de principiul neamestecului în afacerile interne ale unui stat, regulile referitoare la relaţiile diplomatice, principiul *pacta sunt servanda* şi multe altele.

Este necesar să precizăm faptul că statele neutre nu sunt neutre în afacerile legate de pace şi război, ele optînd pentru dezvoltarea relaţiilor amicale între state, menţinerea păcii şi securităţii internaţionale. Mai mult ca atît, experienţa celor două războaie mondiale a demonstrat că neutralitatea în forma sa iniţială nu mai este posibilă. În momentul în care statele sunt ameninţate de un război, atitudinea de indiferenţă din partea lor va fi una iraţională. În situaţia în care nu există o ameninţare de război, atitudinea de indiferenţă poate încuraja statul care se

pregăteşte de război. Şi dacă conflictul este declanşat, indiferenţa favorizează extinderea conflictului, iar neutralitatea nu mai reprezintă un simbol de pace. Anume din considerentele expuse mai sus, considerăm ca fiind cel puţin irelevantă teza expusă de M. Hymans, fostul ministru de Afacerilor Externe al Belgiei: „*Neutralitatea este egoism*”. [9, p. 36]

Pentru a conchide, dorim să reamintim că potrivit Dicționarului explicativ al limbii române, cuvântul ”reformă” semnifică transformare politică, economică, socială, culturală, cu caracter limitat sau de structură, a unei stări de lucruri, pentru a obține o ameliorare sau un progres; schimbare în sânul unei societăți (care nu modifică structura generală a acelei societăți) [10]. Insistăm asupra celei din urmă precizări, reformarea instituției juridice a neutralității mu trebuie să afecteze natura juridică a neutralității statelor. Astfel, considerăm că evoluțiile doctrinare contemporane în materia neutralității statelor nu pot submina fundamentul și însăși rațiunea conceptului. Rolul doctrinei contemporane este nu de contesta existența unui model ideal al statutului de neutralitate în lumea contemporană, ci de a-l concilia cu provocările existente în actuala configurație a sistemului internațional, cum sunt: globalizare, securitate și pace internațională.

Bibliografie:

1. Osmochescu N. Neutralitatea permanentă – instituţie de drept constituţional şi de drept internaţional public (studiu comparat). Revista naţională de drept nr. 2, 2005. p. 3, 64 p.
2. Bacot, B. Des neutralités durables : origine, domaine et efficacité; Librairie du Recueil Sirey. Paris, 1943. 402 p.
3. Ганюшкин Б.В. Нейтралитет и неприсоединение; «Международные отношения». Москва, 1965. 234 с.
4. Reuter P. Droit international public; Presses universitaires de France. Paris, 1958. 596 p.
5. Lange M. L’Autriche: un Etat neutre dans l’Union Européenne; L’Harmattan. Paris, 2006. 146 p.
6. Takacs L., Niciu M. I. Drept internaţional public; Editura didactică şi pedagogică. Bucureşti, 1976. 320 p.
7. Quoc Dinh N. Droit international public; «L.G.D.J.». Paris, 1999. 1456 p.
8. Regnaut H. Des effets de la neutralité perpetuelle en temps de paix, Thèse pour le doctorat soutenue le mardi 14 juin 1898; V. GIARD & E. BRIERE. Paris, 1898. 107 p.
9. Birr G. Fortune et Infortune de la neutralité, Thèse pour le doctorat soutenue le 28 mars 1939; IMPRIMERIE LES PRESSES MODERNES. Paris, 1939, 183 p.
10. www.dex.ro (vizitat 10.04.2016)